

УДК 94 (477.46) (092)

ПЕТРО КУРІННИЙ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ**Ігор Опацький**

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Україна, 20300, Черкаська область, м. Умань, вул. Садова, 2

e-mail: igor.opatskiy@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6786-3295>

У статті здійснено аналіз творчого доробку вчених української діаспори щодо аналізу наукової та громадської діяльності Петра Петровича Курінного. Опрацювання публікацій Н. Полонської-Василенко, В. Плюща, Д. Гуменної, Л. Винара й інших свідчить про наявність наукового інтересу до інтелектуальної спадщини П. Курінного в той час, коли у радянській Україні його ім'я та наукові досягнення замовчувалися. Вченими у діаспорі неодноразово підкреслювалася вагома роль П. Курінного у заснуванні та діяльності Українського вільного університету, Української вільної академії наук та Українського історичного товариства.

Ключові слова: Петро Курінний, діаспора, українська еміграція, історіографія, Н. Полонська-Василенко, Український вільний університет

На сучасному етапі розвитку української гуманітаристики все більшу популярність серед дослідників здобувають студії з популярної на Заході «нової соціальної історії». На противагу подієвій історії вчені з посиленням інтересом досліджують соціальні проблеми, повсякденне життя, проблеми мислення, ціннісних орієнтацій та ін. Окремим напрямом «нової соціальної історії» є історія родини (family studies), яка займає нішу між структурною та культурною антропологією й є новим ракурсом сучасної історичної науки. Дослідження життєписів особистостей і стосунків усередині їхніх сімей дозволяє отримати більш об'єктивний погляд на цінності суспільства. У поєднанні підходів західних вчених і традицій вітчизняної біографістики в Україні підготовлена низка ґрунтовних сімейних портретів відомих родин [4; 18].

У руслі сімейної історії значний науковий інтерес становить життя та діяльність відомої у свій час в Україні родини Курінних, передусім археолога, організатора музейної та пам'яткоохоронної справи Петра Петровича Курінного (1894-1972) і його батька – відомого у м. Умань адвоката та громадського діяча, фундатора кооперативного руху на Уманщині Петра Федоровича Курінного (1852-1931). Незважаючи на вагомий внесок П.Ф. Курінного у розвиток громадського життя на Уманщині та досягнення П.П. Курінного в археології та музейній справі, тривалий час, у силу політичних обставин, прізвище Курінних залишалося поза інтелектуальним дискурсом України. Причиною цього стала еміграція у 1943 р.

П.П. Курінного з групою українських науковців до Німеччини. Після цього його ім'я було занесене до списку ворогів народу, а його наукові досягнення замовчувалися. Ознайомлення з інтелектуальною спадщиною П. Курінного та введення її до наукового обігу для більшості дослідників стало можливим лише з відновленням Україною незалежності. Однак перешкодою для всебічного вивчення родини Курінних залишається розпорошеність по архівосховищах різних країн (Україна, Німеччина, США) документальної й інтелектуальної спадщини родини.

Незважаючи на обмеженість джерельної бази, українські вчені здійснили вагомий внесок у дослідження біографії й організаційної діяльності Петра Петровича Курінного. 1994 р. у Полтаві зусиллями О. Супруненка було здійснено перевидання дослідження П. Курінного «Історія археологічного знання про Україну», що посилює науковий інтерес до інтелектуальної спадщини вченого [10]. Однією з найдетальніших біографічних розвідок про П.П. Курінного стала стаття Л. Пекарської «Петро Курінний: повернення із забуття», опублікована у 2009 р. Окрім характеристики основних подій з біографії «радянського» періоду життя П. Курінного, у цій публікації найповніше представлені відомості про перебування вченого на еміграції у Баварії. Дослідниця констатує, що «це був вчений широкого світогляду, що сформувався на українських традиціях з глибоким розумінням того, звідки пішла Україна, як її культура формувалася і що вона принесла до світової скарбниці» [11, с. 104].

Вагомим внеском у конструювання просопографічного портрету родини Курінних стала публікація колективом Уманського краєзнавчого музею (УКМ) під керівництвом Ю. Торгала у 2013-2014 рр. двотомного видання тієї частини щоденників П. Курінного за 1898-1917 та 1918-1928 рр., які були передані до фондів УКМ у 2008 р. правнучкою П. Курінного І. Гранкіною [21; 22].

У 2013 р., з нагоди прийдешнього 120-річного ювілею П. Курінного, П. Горохівський підготував до друку перевидання «Історії археологічного знання про Україну», яке супроводжувалося детальною біографічною розвідкою про П. Курінного та його родину [9]. Плідно працює над введенням до наукового обігу матеріалів з фонду П. Курінного з архіву Інституту археології НАН України Г. Станиціна [19; 20]. У численних публікаціях з історії археології та історії музейної справи в Україні досліджує роль П. Курінного у цих процесах А. Яненко [25; 26].

Однак, якщо в Україні процес дослідження інтелектуальної спадщини П. Курінного розпочався тільки з відновленням незалежності, то в інтелектуальних колах української еміграції внесок вченого у розбудову вітчизняної науки був добре знаним. Завдячуючи його активній науковій і культурно-громадській діяльності стало можливим створення Української вільної академії наук, видання 17 томів «Українського збірника» - видання Інституту з вивчення СРСР і низка інших важливих подій у середовищі української інтелектуальної еміграції. У зв'язку з цим історіографічний огляд праць, котрі проливають світло на історію родини Курінних, пропонуємо умовно поділити на два блоки: праці, опубліковані українськими вченими в еміграції та праці, опубліковані в Україні після відновлення незалежності.

Типовими рисами робіт, опублікованих українськими вченими в еміграції були невеликий об'єм, лаконічність викладу, приуроченість до певного ювілею. Першою заміткою, яка проливає світло на біографію П. Курінного, стала стаття Н. Полонської-Василенко «Професор Петро Петрович Курінний», опублікована з нагоди 60-літнього ювілею вченого у газеті «Шлях Перемоги» [14]. Наскільки це дозволяла зробити газетна стаття, автор подала основні віхи інтелектуальної біографії вченого, яка розпочалася з проведення археологічних розкопок на Уманщині у гімназійні роки. У статті означено основні напрями інтелектуальних пошуків вченого: археологічні дослідження, вивчення пам'яток княжої доби, робота у

складі кафедри мистецтвознавства ВУАН, робота з організації історико-археологічних музеїв. Заборону П. Курінному 5 років працювати за фахом Н. Полонська-Василенко називає «моральною смертю для науковця», який у розквіті сил і таланту вимушений працювати нормувальником праці у проектних організаціях будівельних трестів. Незважаючи на те, що автор статті під час окупації Києва нацистськими військами разом з П. Курінним була науковим консультантом Музею-Архіву переходової доби та разом відвідували наукові семінари цієї установи, однак про діяльність вченого в окупаційному Києві у статті не згадується. «Еміграційний» період життя вченого представлений переліком наукових установ української діаспори в Європі, членом яких був П. Курінний.

Значно інформативнішою була стаття Н. Полонської-Василенко з нагоди 70-літнього ювілею та 50-ліття наукової і громадсько-педагогічної діяльності П. Курінного, опублікована у «Наукових записках УВУ» [13]. У цій публікації автор вперше знайомить широкі кола громадськості з основними віхами біографії батька П.П. Курінного – П.Ф. Курінного та згадує про його щоденник, який синові вдалося частково вберегти та вивезти з собою до Німеччини. У статті зазначено, що щоденник доведено до 1920 р., однак передані нащадками П.П. Курінного зошити щоденника містять детальні записи до 1922 р., а також кілька записів за 1925, 1928 і 1929 роки.

Н. Полонська-Василенко інформує читача про викладачів П. Курінного у Київському університеті та про його наукові пошуки у Пензенській губернії та в складі Саратовської Вченої Архівної Комісії, які стали можливими під час евакуації у 1915-1916 рр. Згадується автором і «уманський» період громадсько-педагогічної діяльності вченого: від закінчення у 1917 р. університету до переїзду в 1924 р. до Києва. Рік переїзду до Києва Н. Полонська-Василенко називає «переломовим» у біографії та науковій діяльності П. Курінного. Підсумовуючи 20-річну наукову діяльність П. Курінного на території України, автор зазначає, що «головною прикметою його, як археолога, була глибинна ерудиція й виключне вміння «читати мову» археологічних пам'яток. Він був археолог-синтетик, і в цій талановитій синтезі була найбільша заслуга Петра Петровича» [13, с. 10]. З-поміж наукових відкриттів вченого в Україні автор найбільшим досягненням вважає «спростування вікової аберації, що панувала і в науці, і в уявах народу» щодо Михай-

лівського Золотоверхого монастиря. П. Курінним було встановлено, що цей храм побудував не князь Святополк на присвяту своєму патрону Архистратигу Михаїлу, а це зробив на 70 років раніше (1060 р.) князь Ізяслав на присвяту своєму патрону Дмитрові Солунському. Як зазначила Н. Полонська-Василенко «за невеликими винятками в науці прийнята версія Петра Петровича... Але, через небажання тепер [в СРСР] в пресі подавати ім'я емігранта, це відкриття подається анонімно» [13, с. 11].

Аналізуючи «еміграційний» період діяльності П. Курінного, Н. Полонська-Василенко зазначає, що на еміграції вчений виявив себе ще й як «талановитий педагог, блискучий лектор і – це головне – як блискучий професор, який вмів зацікавити слухачів і дати їм нові, цінні думки, штовхаючи на шлях власних дослідів» [13, с. 12].

У грудні 1972 р. було опубліковано узагальнюючий нарис про життя, наукову та громадську діяльність П.П. Курінного у лондонському виданні української діаспори «Визвольний Шлях» [15]. Загалом автором було проінформовано читача про знакові віхи у житті знаного археолога й у порівнянні з попередніми статтями підсумовано інформацію про «еміграційний» період життя П. Курінного. Автор вказує на те, що родина Курінних (Петро Петрович і його дружина Раїса Михайлівна) гаряче реагували на всі явища українського еміграційного життя, а їх помешкання у Мюнхені часто відвідували ті емігранти, які хотіли більше дізнатися про українське життя. Н. Полонська-Василенко справедливо зазначає, що «незалежно від того, де жив, що робив, які посади мав, він завжди був у центрі українського життя. Правдивий соборник, для якого не існував Збруч...» [15, с. 1390]. Раїса Курінна у листі до Н. Полонської-Василенко дякувала за статтю у «Визвольному шляхові»: «так гарно описали життя нашого дорогого Петра Петровича. Аж тепер я бачу як щиро й гаряче Ви його любили. Але мушу сказати, що й Він Вас любив, любив аж до самої смерті, любив і поважав» [3, арк. 2].

Зазначимо, що Н. Полонська-Василенко тривалий час працювала пліч-о-пліч з П. Курінним і була у дружніх взаєминах з його родиною, що відобразилося й на опублікованих статтях і додало їм елею. У листах до родини Синявських Н. Полонська-Василенко також згадувала за П. Курінного. Повідомляючи про смерть П. Курінного вона зазначила, що він накоїв і багато лиха, «він знищив УНАН [УВАН]

в Європі, але разом з тим і зробив багато... З ним втратили ми значну постать, зокрема на еміграції», резюмувала автор листа [5, с. 235]. Стан здоров'я Петра та Раїси Курінних, а також справи, очолюваної П. Курінним УВАН в Європі, були предметом листування Н. Полонської-Василенко з митрополитом Іваном Огієнком (Митрополитом Іларіоном) [23; 23].

Наступна значна розвідка про П. Курінного з'явилася до його ювілею, щоправда вже помертвено. У 1974 р. на сторінках газети «Шлях Перемоги» опубліковано статтю Василя Плюща «Петро Петрович Курінний (до 80-ліття з дня народження)» [12]. Знайомлячи широке коло читачів з основними віхами біографії вченого, викладеними раніше у публікаціях Н. Полонської-Василенко, автор згадує бесіду з П. Курінним, в якій останній зазначив: «Всі матеріали екскурсій та експедицій у кількості багатьох тисяч речей я передав українським музеям. Відчити про екскурсії та розкопи, видані в коротких резюме, увійшли до вжитку закордонної науки, але більшість матеріалів залишилася ще не опублікованою. Мрією мою є нарешті опрацювати та передати майбутнім поколінням ці досліди». Будучи особисто знайомим з П. Курінним, В. Плющ залишив згадку про характер та особисті якості вченого: «[П. Курінний мав] дуже погідний, добрий характер... одночасно був людиною високо принциповою, з сталим світоглядом і цілком чіткими ідеологічними засадами». Завершуючи статтю В. Плющ резюмував, що Петро Курінний «був дійсним лицарем української науки, представником старої української еліти» [12, с. 4].

Окрім публікацій, присвячених безпосередньо науковій і громадській діяльності П. Курінного, у діаспорній літературі роль П. Курінного в археології та музейництві радянської України, а також його науково-педагогічна праця на еміграції знайшли своє відображення на сторінках праць українських діаспорних істориків. Цінними для дослідження науково-педагогічної праці П. Курінного в УВУ стали розміщені у праці Романа Голіята списки науково-педагогічних працівників УВУ, в яких у складі філософічного факультету значиться й ординарний професор Петро Курінний як викладач археології [1].

Детальніше про участь П. Курінного у розбудові УВУ стає відомо з ювілейного видання «Universitas Libera Ucrainensis: 1921-2011», виданого у 2011 р. з нагоди 90-літнього ювілею українського університету в еміграції [2]. Опубліковані у збірнику матеріали дають змогу

дізнатися про адміністративні посади, які обіймав П. Курінний в університеті, а також про його науково-педагогічну діяльність, а зокрема про керівництво науковими роботами студентів і про власні наукові видання.

У когорті таких визначних вчених як М. Біляшівський, Д. Щербаківський, В. Козловська й І. Моргілевський згадує П. Курінного Борис Крупницький у дослідженні, присвяченому стану української історичної науки у радянських умовах (1920-1950 роки), яке вийшло у серії «Інституту для вивчення СРСР» 1957 р. у Мюнхені [8]. Значну дослідницьку роботу у структурі ВУАКу, зокрема дослідження Межигір'я, Спаса Чернігівського, Софійського собору та видавничу діяльність П. Курінного, його участь у структурах Української академії наук і роботу у передвоєнному Львові згадувала Н. Полонська-Василенко [16;17].

Про участь П. Курінного у заснуванні «Українського Історичного товариства» неодноразово згадував Л. Винар на сторінках найренованішого діаспорного історичного видання «Український історик». Зокрема при аналізі установчих та інкорпораційних документів УІТ він зазначав, що «Комунікат» (перший статут установи) підписали 17 провідних вчених того часу, серед яких був і П. Курінний [6].

Про особисті риси характеру П.П. Курінного, його ставлення до роботи та сімейний побут опубліковано небагато спогадів, що ускладнює можливість створення повноцінного родинного портрету. Тому особливо цінними є спогади колег і друзів П. Курінного, які дійшли до нас. Українська письменниця Докія Гуменна, яка брала участь в археологічних розкопках і тісно спілкувалася з відомими археологами В. Петровим, Н. Кордиш, Т. Пассек та ін. згадувала П. Курінного як цікавого співрозмовника та прекрасного знавця «де що на Україні шукати», маючи на увазі археологічні стоянки. Опублікована в Торонто у 1990 р. книга її спогадів «Дар Евдотеї» містить інформативні матеріали з життя української інтелігенції 1920-1930 рр. У 1940 р. Д. Гуменна стала свідком розкопок П. Курінним землянки на Юрківській горі та зазначила, що на відміну від Т. Пассек, яка «знімала цілий шар з об'єкту дослідження і виявляла стратиграфію», він мав відмінну методику досліджень: «Курінний просівав на решеті тонни землі» [7, с. 293].

Про відданість П. Курінного українській національній справі й опір політиці русифікації свідчить і така ситуація, записана зі слів Н. Кордиш Д. Гуменною: коли П. Курінний «приїхавши до Ленінграду, на якийсь археоло-

гічний з'їзд, обурився; чому він має говорити російською мовою? Але коли ці самі вчені з Ленінграду приїхали в Київ до музею, то він до них говорив українською». І хоча Н. Кордиш розповідала про це з осудом і вважала таку поведінку «нетаковністю», Д. Гуменна згадувала про це з похвалою» [7, с. 294].

Значний джерелознавчий потенціал мають повідомлення у діаспорній пресі про громадську діяльність П. Курінного на еміграції. Досягає часто на сторінках видань «Свобода», «Шлях Перемоги», «Фенікс», «Визвольний Шлях», «Авангард» та ін. висвітлювалися найважливіші події з життя українських наукових інституцій у діаспорі та роль П. Курінного у них, або ж його публіцистичні нариси.

Отже, у той час, коли у радянській Україні ім'я П.П. Курінного було занесене до списку «ворогів народу», а його наукові здобутки не згадувалися у працях істориків, українські вчені на еміграції з пошаною ставилися до наукових досягнень Петра Петровича. Ще за його життя були опубліковані біографічні розвідки Н. Полонської-Василенко із зазначенням основних наукових і громадських досягнень вченого, його родинного оточення як у період проживання «під софитами», так і на еміграції. Після смерті П. Курінного опубліковано спогади В. Плюща та Д. Гуменної. Окрім цього, діяльність П. Курінного у наукових інституціях радянської України та на еміграції стала предметом наукових зацікавлень Б. Крупницького, Л. Винара й ін.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Roman S. Holiat. Short History of the Ukrainian Free University // Papers of the Shevchenko Scientific Society. 1964. № 21. 32 p.
2. Universitas Libera Ucrainensis: 1921-2011 // Український Вільний Університет. Серія: Varia ч. 56. Упорядники: Уна Пацке, Микола Шафовал, Роман Яремко. Мюнхен, 2011. 828 с.
3. Архів Українського вільного університету. Ф. 1. № 66 (Курінна Р. – Полонській-Василенко Н. 5 листів. 1972-1973). 6 арк.
4. Барабаш Н.О. Рід Білозерських і культурний світ України XIX – початку XX століть. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2007. 264 с.
5. Верба І.В., Заруба В.М. Н.Д. Полонська-Василенко і родина Синявських // Записки науково-дослідницької лабораторії історії Південної України ЗДУ: Південна Україна XVIII-XIX століття. Вип. 4 (5). Запоріжжя, 2000. С. 234-236.
6. Винар Л. Десятиліття Українського історичного товариства // Український історик. 1975. № 1-2. С. 5-12.
7. Гуменна Д. Дар Евдотеї: [роман]. Т. 2: Жар і крига. Балтимор-Торонто: Смолоскип, 1990. 346 с.
8. Крупницький Б. Українська історична наука під Софитами (1920-1950 роки). Мюнхен, 1957. 175 с.
9. Курінний П. Історія археологічного знання про Україну. Видання 3-тє. Передмова і вступна стаття П. Горохівського. Умань: ПП Жовтий О.О., 2013. 153 с.
10. Курінний П. Історія археологічного знання про Україну. Полтава, 1994. 140 с.
11. Пекарська Л.В. Петро Курінний: повернення із забуття // Національному музею історії України – 110 / Тематичний збірник наукових праць. Ч. 2. Київ: Такі справи, 2009.

С. 94-105.

12. Плющ В. Петро Петрович Курінний (до 80-ліття з дня народження) // Шлях Перемоги. 1974. 23 червня. № 25 (1061). С. 4

13. Полонська-Василенко Н. Петро Петрович Курінний // Наук. зап. УВУ. Мюнхен, 1965-66. Ч. 8. С. 5-13.

14. Полонська-Василенко Н. Петро Петрович Курінний // Шлях Перемоги. 1954. 15 серпня. № 55. С. 3, 5.

15. Полонська-Василенко Н. Професор Петро П. Курінний // Визвольний шлях. 1972. Грудень. Кн. 12. С. 1387-1390.

16. Полонська-Василенко Н. Українська Академія наук: нарис історії. Ч. 1 (1918-1930). Мюнхен: Друк. «Logos», 1955. 150 с.

17. Полонська-Василенко Н. Українська Академія наук: нарис історії. Ч. 2. 1931-1941. Мюнхен: [б.в.]; Друк. «Logos», 1958. 214 с.

18. Скрипка Т. Родові гнізда Драгоманових-Косачів: їх устрій та культура. Київ: Темпора, 2013. 655 с.

19. Станиціна Г.О. Сторінки життя родини Курінних в Умані 1900-1930-х років (за документами Наукового архіву інституту археології НАН України) // АНТ. Вип. 19-21. Київ, 2007-2008. С. 191-199.

20. Станиціна Г. Особисте листування науковців як дже-

рело свідчення про становище населення України у 20-ті – на початку 30-х років ХХ ст. (за матеріалами Наукового архіву Інституту археології НАН України) // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. 2015. Вип. 19. С. 170-180.

21. Умань і уманчани очима П.Ф. Курінного / Уклад. Ю.В. Торгалю. Умань: Видавець «Сочінський», 2014. 428 с.

22. Умань і уманчани очима П.Ф. Курінного / за ред. Ю.В. Торгалю, Л.Д. Гарбузової. Умань: ВПЦ «Візаві», 2013. 344 с.

23. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України). Ф. 1294. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 14-14зв. Копія. Машинопис.

24. ЦДАМЛМ України. Ф. 1294. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 36-36зв. Копія. Машинопис.

25. Яненко А. Інформативний потенціал газетного дискурсу 1930-х рр. щодо вивчення історії Всеукраїнського музейного городка/музейного містечка // Могилянські читання-2016. Музейництво і пам'яткоохоронна справа України: традиції та виклики сьогодення. Зб. наук. праць. Київ: «Фенікс», 2017. С. 115-119.

26. Яненко А. Історія музейної археології УСРР (1919-1934). Київ: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, 2016. 368 с.

Opatsky Igor

Petro Kurinnyi in the Intellectual Discourse of the Ukrainian Diaspora Intellectuals

In the paper the creative work of the Ukrainian diaspora scientists devoted to the analysis of the scientific and social activity of Petro Petrovych Kurinnyi is analyzed. After the emigration of the scholar to Germany in 1943, his name appeared in the lists of the «enemies of the people», and that consigned the P. Kurinnyi's scientific and organizational activity in the Ukrainian SSR to forced oblivion.

Though even during P. Kurinnyi's lifetime in the diaspora the articles appeared in which the most important scientific researches of the archaeologist during his life in Ukraine were summed up, as well as the main directions of his scientific, educational and social activities in emigration. Natalia Polonska-Vasylenko, who was in friendly relations with the Kurinnyis, responded by one of the first articles about P. Kurinnyi in the periodical press. A few articles to the scholar's anniversary came from her pen, in which the main milestones of P. Kurinnyi's biography were mentioned, as well as his diverse social activity.

Ukrainian historians in emigration analyzed the scientific life of 1920-1930s in Soviet Ukraine, bystanders and creators of which they were. In the generalized works of N. Polonska-Vasylenko and B. Krupnytskyi, the role of P. Kurinnyi in the intellectual life of Soviet Ukraine was analyzed. The emigration period of P. Kurinnyi's activity, in particular, his scientific and pedagogical activity at the Ukrainian Free University in Munich, was described in works devoted to the history of this university.

Valuable fragments to form the general biographical portrait of P. Kurinnyi are the memoirs of V. Plyushch, L. Vynar, and D. Humenna. The memoirs of these authors describe the personality traits of the scholar's character, as well as his attitude to the key issues of Ukrainian life both in Soviet Ukraine and in the diaspora.

The analysis of publications of the Ukrainian diaspora intellectuals indicates the presence of scientific interest in the intellectual and public heritage of P. Kurinnyi while in Soviet Ukraine his name and scientific achievements were suppressed. Scholars in diaspora repeatedly emphasized the important role of P. Kurinnyi in the scientific life of Soviet Ukraine in the 1920s and 1930s, as well as his diverse scientific, educational and social activity in emigration.

Keywords: Petro Kurinnyi, diaspora, Ukrainian emigration, historiography, N. Polonska-Vasylenko, Ukrainian Free University

П. Курінний з дружиною [Світлина 1955-1960 рр.]
(Архів УВУ. Ф. 2. № 45. Арк. 3)

П. Курінний і Н. Полонська-Василенко [б.д.]
(Архів УВУ. Ф. 2. № 45. Арк. 3)